

EĞİTİM, ÇOKLU ZEKÂ KURAMI VE ÇOKLU ZEKÂ KURAMINDA ONUNCU BOYUT: AHLÂKÎ ZEKÂ

Education, the Theory of Multiple Intelligences and the 10th Dimension in the Theory of Multiple Intelligences: Moral Intelligence

Mustafa Zülküf ALTAN¹

ÖZET

Çoklu Zekâ Kuramı, serüvenine Howard Gardner tarafından 1983 yılında yayınlanan ve büyük yankılar uyandıran *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* (Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zekâ Kuramı) ile başladı. Yazarın 1993 yılında yayınladığı *Multiple Intelligences: The theory in practice* (Çoklu Zekâ: Teorinin pratikte uygulanması) ile doruğa ulaşan ve eğitimcilerin dikkatini çekerek hızla yayılan bu Kuram, zekâ ile ilgili geleneksel düşünceleri temelden değiştirmeyi başararak, geleneksel eğitim sisteminin saltanatına son vermeye yönelik pek çok projenin de hayata geçirilmesine sebep olmuştur. Bu makalede Çoklu Zekâ uygulamalarına değinilerek geleneksel olarak bilinen yedi Zekâ'ya ilaveten Gardner'in daha sonra ortaya attığı iki aday Zekâ'ya (**Doğacı Zekâ** ve **Varoluşçu Zekâ**) yer verilmiş, Çoklu Zekâ Kuramı hakkında yapılan eleştiriler kısaca ele alınmış ayrıca Gardner ve arkadaşlarının tanımlamakta zorluk çektiği yeni bir zekânın (**Ahlâkî Zekâ**) varlığına vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Çoklu Zekâ, Ahlâkî Zekâ

ABSTRACT

The Theory of Multiple Intelligences has started its adventure with the publication of *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* by Howard Gardner in 1983. The theory reached its peak with the publication of writer's *Multiple Intelligences: The Theory in Practice in 1993*. The theory attracted the educators' attention and wide-spread rapidly to change the traditional views on the intelligence which resulted in starting many projects aiming to end the everlasting throne of the traditional education system from top to bottom. This paper introduces the theory with Gardner's very well known list of seven intelligences along with the writer's two recently developed candidate intelligences (**Naturalistic Intelligence** and **Existential Intelligence**) and briefly includes some of the critiques made on the theory. The paper also attempts, advocates and defines a new intelligence "**Moral Intelligence**", which Gardner and his friends have some difficulty in defining.

Key Words: Education, Multiple intelligences, Moral Intelligence

GİRİŞ

Uzun yıllardan beri Çocukların bilgi, beceri ve kabiliyetleri doğrultusunda eğitilmeleri gerekir diye duymaktayız. Hatta pek çok yetkili, Türkiye'deki eğitim sisteminin bu yönde değiştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve vurgulamaya devam etmektedir. Maalesef bu düşünce hiç bir zaman gerçekleşemediği gibi bunun nasıl gerçekleştirilebileceği de hiç anlatılmamıştır. Türkiye'deki eğitim ve sınav sistemleri hala eskiden olduğu gibi devam etmekte ve hep aynı beceriler ve değerlendirme yöntemleri göz önünde tutulmaktadır. İlkokuldan başlayan ve doktora seviyesine kadar uzanan bir

¹ Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Kayseri, altanmz@erciyes.edu.tr

süreçte değerlendirmelerin hep aynı tür yeterlilikler üzerinde yapıldığı (sayısal/sözel) bir sistemle boğuşup durmaktayız (Altan, 1999).

Bu durum sadece Türkiye'ye özgü müdür? Hayır, hemen her ülke; en gelişmişinden, en az gelişmişine kadar aynı durumla karşı karşıyadır. Ancak nüfusun hızla arttığı, nüfusunun büyük çoğunluğunu 30 yaş ve altı insanların oluşturduğu, üniversiteye girmenin çok zor olduğu, üniversiteye girmenin olmazsa olmaz bir hale getirildiği, hatta giderek yüksek lisans eğitiminin aynı duruma dönüştürüldüğü, öğrencilerin ilkokuldan doktora seviyesine kadar aynı tür eğitim ve değerlendirme şekliyle, hatta aynı tür alıştırmalarla zamanlarının heba edildiği, giderek artan bir oranda üniversite mezunu işsizlerin olduğu Türkiye'de durumun vahametini diğer ülkelerle kıyaslamamızın pek de adil olmayacağını düşünmekteyim (Altan, 1998).

Bu yazının temelini teşkil eden ve ABD'de 80'li yılların başında ortaya atılan Multiple Intelligences (Çoklu Zekâ) Kuramı, beklenilenin aksine psikoloji camiasından çok, eğitimcilerin dikkatini çekmiş ve hızla yayılan bu Kuram, geleneksel eğitim sisteminin yerini almaya yönelik pek çok projenin hayata geçirilmesine sebep olmuştur.

Aslında ilk kez okunduğunda insana hiç de yabancı gelmeyen bu Kuram geçmişte, sistemli bir şekilde ele alınmadığından ve bu konu ile ilgili kapsamlı yayınlar yapılmadığından, bugünlerde karşılaştığı ilgiyi görmemişti.

Filozof Nelson Goodman 1967 yılında Harvard Graduate School of Education'da (Harvard Eğitim Bilimleri Enstitüsü) yaygın bir şekilde bilinen sözel ve mantıksal sembol sistemlerinin diğer açıklayıcı ve iletişimsel sistemlere nispeten, önceliklere sahip olduğu fikrine karşı koymak amacıyla, Project Zero (Proje Sıfır) adlı bir proje başlatır. Çoklu Zekâ Kuramı'nın ortaya çıkışı, Howard Gardner'in 1979 yılında bu projeye "The Nature and Realization of Human Potential" (İnsan Potansiyelinin Doğası ve Ortaya Çıkarılması) konusunu çalışmak üzere bir grup araştırmacıya katılmasıyla başlar.

Howard Gardner'in 1983 yılında yayınladığı ve büyük yankılar uyandıran *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* (Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zekâ Kuramı) ile başlayan ve 1993 yılında yayınlanan *Multiple Intelligences: The theory in practice* (Çoklu Zekâ: Kuramın pratikte uygulanması) ile doruğa ulaşan bu kuram ile ilgili artık hemen her alana uygulanması ile ilgili makaleler, kitaplar yayınlanmakta, tebliğler sunulmakta, aşağıda da izah edileceği gibi, bu Kuram doğrultusunda değerlendirme sistemleri oluşturulmakta, okullarda projeler yürütülmekte hatta bu Kuram doğrultusunda programlar geliştirilip öğretim yapılmaktadır (Altan, 1999).

Türkiye'de de bu konu hakkında birçok makale yayınlanmış, kitaplar basılmış, hatta tezler üretilmiştir. Ancak genel uygulamalara bakıldığında, Kuramın temel prensiplerinin göz ardı edildiği, Kuramın tam olarak anlaşılmadığı ve popüler kullanımından öteye geçilmediği görülmektedir. Yine IQ (Intelligence Quotient) konusunda olduğu gibi rakamlardan konuşulmakta, bir zekâ başka bir zekâ yoluyla ortaya çıkarılmakta ve değerlendirilmektedir! Özellikle ilk yedi zekâdan sonra Gardner'ın ortaya attığı iki yeni aday zekâ (Doğacı Zekâ ve Varoluşçu Zekâ) hâlâ pek bilinmemekte ve yazılarda yeterince yer almamaktadır. Bu bakımdan, bu makalenin bir amacı, Çoklu Zekâ Kuramını ve eğitim alanındaki uygulamalarını tanıtırken bu iki Zekâ'yı da okurlara hatırlatmaktır. Makalenin bir diğer ve belki de en önemli amacı **onuncu zekâyı, Ahlâkî Zekâ'yı** Türkiye'deki okullara tanıtarak ileride bu konu hakkında yazılacak makalelere ışık tutacak bir başlangıç teşkil etmektir.

Zekâ Testleri

Zekâ testlerinin hikâyesi Alfred Binet isimli Fransız bir psikologdan, Paris okullarının ilk yıllarında hangi çocukların başarılı, hangilerinin başarısız olacağını tespit edecek bir tür aygıtın geliştirmesinin istenmesiyle başlar (Gardner, 1993).

Binet başarılı olur ve hepimizin bildiği IQ, yani zekâ testi ortaya çıkar. Sayısal ve Sözel Zekâ'ların kullanılmasına yönelik bu test daha sonraları ABD'ye ve diğer ülkelere ulaşır. Günümüze kadar milyonlarca insan üzerinde uygulanan bu test psikologların en büyük başarılarından biri olarak görülür.

Öyle ki, insanlar artık sayılardan konuşur hale gelmiştir. Benim IQ' um 140, seninki kaç? gibi. Hafta sonu gazetelerinde çıkan pratik zekâ testlerinden tutun, çocuğun normal zekâyâ sahip olup olmadığını ölçen testlere; kolejlere, üniversitelere girmek için alınması zorunlu olan çok karmaşık zekâ testlerine kadar pek çok türü üretildi. Çocukların bir kısmı, değerlendirmeye tabi tutulan zekâlardaki gelişmişlik düzeyinde ve belirlenen seviyelerde olmadığı için bazı programlara ve okullara alınmadı, hem çocuklar hem de aileler perişan oldu (Altan, 1999). Bu konuya ışık tutacak en ilginç eserlerden biri olarak, 1994 yapımı "Forrest Gump" filmi gösterilebilir. Konusunu gerçek hayattan alan bu filmde, yapılan test sonucunda, düşük seviyedeki IQ' su yüzünden okula zorla kabul edilen, ancak yaşamda çok önemli şeyleri başaran ve her defasında başkalarının hayal ettiğinden çok daha fazlasını, hatta imkânsızı başararak tarihi sayılabilecek anlarda ayakta kalabilen, yaşama devam edebilmeyi ve başarılı olabilmeyi beceren Forrest'ın hayatı konu edilmektedir.

Çoklu Zekâ (Multiple Intelligences)

Howard Gardner çocuklar ve beyin tahribatına uğramış yetişkinler üzerinde yaptığı çalışmalar sırasında kafasında oluşan bazı soruları cevaplamak üzere yola çıkar ve sonuçta *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* adlı eserini ortaya çıkarır. Her insanın farklı yeteneklere sahip olduğu hemen herkes tarafından bilindiğinden, yazar kuramında daha çarpıcı ve dikkat çekici bir terim olan zekâ'yı kullanır ve bilinçli olarak birbirinden bağımsız olan Müzik Zekâ'sından, Kendini Tanıma ve Anlama Zekâ'sına kadar uzanan bilinmeyen sayıda zekâyı vurgulamak için Çoklu Zekâ kavramını ortaya atar.

Yazar, ilk başlarda bu kuramının bağlı bulunduğu psikoloji disiplinine ait uzmanlar ve kesimler tarafından ilgi ile karşılanacağını düşünse de, en büyük ilgiyi eğitim camiasından görür.

Proje Sıfır'da yer alan araştırmacılardan biri olan Kornhaber (2001), Kuzey Amerika'da öğretmenlerin ve siyasetçilerin Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramını neden bu kadar olumlu karşıladıkları hakkında görüşlerini sıralarken şöyle der:

"..... Kuram eğitimcilerin günlük deneyimlerini doğrulamaktadır. Öğrenciler birçok farklı yolla düşünür ve öğrenirler. Kuram, aynı zamanda eğitimcilere eğitsel uygulamalarını gerçekleştirmek ve müfredata dair değerlendirmeleri organize etmek için kavramsal bir çerçeve sağlamaktadır. Bunun doğal bir yansıması olarak da pek çok eğitimci sınıflarındaki farklı yapılarıdaki öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için yeni yöntemler geliştirme olanağı elde etmiştir." (Kornhaber, 2011:276)

Gardner, *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* adlı eserinin yayınlanmasından bir kaç ay sonra Ulusal Bağımsız Okullar Derneği'nin yıllık toplantısında konuşma yapmak üzere çağrı alır ve hiç beklemediği bir şekilde binlerce insanın önünde konuşarak kuramını anlatma olanağı bulur. Bu olaydan sonra yazar bütün gücünü bu kuramı geliştirmeye ayırır ve 1993 yılında *Multiple Intelligences: The theory in practice* adlı kitabını yayınlar.

Howard Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı; bizim, insanın yeterlilikleri konusundaki düşüncelerimizi kökten değiştirmemize yardım edecek bir potansiyele sahiptir. Gardner, Zekâyı; **kültürel bir ortamda, problemleri çözümlerken veya bir kültür grubu tarafından değer verilen ürünleri ortaya çıkarırken, bilgiyi işlemeye yarayan biyopsikolojik bir potansiyel** olarak tanımlar. Gardner'ın bu Kuram'daki asıl hedefi; **zekânın tek bir yapıdan meydana gelmediğini ve insanların birbirinden bağımsız en az yedi ayrı zekâyâ sahip olduğunu ve bunların zaman içinde**

geliştirilebileceğini insanlara kanıtlamaktır (Gardner, 1999). Çoklu Zekâ Kuramı başlangıçta yedi zekâdan bahsetmektedir. Bunlar:

1. **Sözel/Dilbilimsel Zekâ** (Verbal/Linguistic Intelligence): Dili hem sözlü hem de yazılı olarak etkin kullanmak. Örnek beceriler arasında; bilgiyi hatırlama, diğer insanları ikna etme ve dil hakkında konuşma gösterilebilir. En geniş şekliyle belki de şairler tarafından sergilenen bir zekâdır.
2. **Mantıksal/Matematiksel Zekâ** (Logical/Mathematical Intelligence): Rakamları etkin kullanma ve ortaya çıkan sonuçları iyi bir nedene bağlayabilmek. Örnek beceriler arasında; sayılara ilişkin temel kavramları, sebep-sonuç ilişkilerini anlayabilme ve onları tahmin edebilme gösterilebilir.
3. **Müziksel/Ritmik Zekâ** (Musical Intelligence): Ritme, sesin yüksekliğine ve melodiye duyarlılık. Örnek beceriler arasında; şarkıları ezberleyebilme, melodilerdeki hızı, tempoyu ve ritmi değiştirebilme gösterilebilir. Ünlü müzisyenlerden Mozart'ın bu zekâyâ fazlasıyla sahip olduğu söylenebilir.
4. **Uzamsal/Görsel Zekâ** (Spatial/Visual Intelligence): Biçime, şekle, boşluğa, renge ve çizgiye duyarlılık. Boşluğu zihinde canlandırabilme ve bu modeli kullanarak uygulamalar yapabilmek. Örnek olarak, görsel ve uzaysal fikirleri grafiklerle anlatabilme yeteneği gösterilebilir. Denizcilerin, heykeltıraşların, ressamın, cerrahların, v.b. bu zekânın hayli gelişmiş formlarına sahip olduğu söylenebilir.
5. **Bedensel/Kinestetik Zekâ** (Bodily-Kinesthetic Intelligence): Fikirleri ve duyguları ifade etmek için, vücudu kullanabilme ve problemleri çözebilme. Örnek beceriler arasında; koordinasyon, esneklik, hız ve denge gösterilebilir. Dansçıların, atletlerin, cerrahların ve zanaatkarların bu zekânın gelişmiş formlarına sahip olduğu söylenebilir.
6. **Kişilerarası Zekâ** (Interpersonal Intelligence): Diğer insanların ruh hallerini, duygularını, güdülerini ve niyetlerini, nasıl çalıştıklarını, onlarla nasıl ortaklaşa çalışılabileceğini anlayabilme, problemleri ve karışıklıkları çözebilme. Başarılı satıcılar, politikacılar, öğretmenler ve din adamlarının yüksek seviyelerde bu zekâyâ sahip oldukları söylenebilir.
7. **İçsel Zekâ** (Intrapersonal Intelligence): Kendi kendini tanımanın anahtarı durumundadır. Bireyin, kendinin kuvvetli ve zayıf taraflarını, ruh halini, niyet ve isteklerini anlayabilmesi ve bunlardan yola çıkarak yaşamın daha etkin bir şekilde devam ettirebilmesi. Örnek beceriler arasında; kişinin kendinin diğerleriyle olan benzerliklerini ve farklılıklarını anlayabilme, bir şeyi yapması gerektiğini kendi kendine hatırlatabilme ve kendi duygularını kontrol edebilme gösterilebilir.

Gardner'ın başlangıçta ortaya attığı Çoklu Zekâ Kuram'ında yer alan yedi ayrı zekâyâ ilaveten, Goleman (1995), **Duygusal Zekâ** diye adlandırdığı ve Gardner'ın Kişilerarası ve İçsel Zekâlarının bileşimi gibi görülebilecek bir zekânın varlığını ortaya atmış ve bir hayli dikkat çekmiştir.

Gardner (1999), başlangıçtaki söylemini kanıtlarcasına daha sonra **Doğacı Zekâ** (Natural Intelligence) ve **Varoluşçu Zekâ** (Existential Intelligence) diye iki yeni aday Zekâ'yı, zekâ spektrumuna eklemiştir. Gardner, Doğacı Zekâ'sı daha gelişmiş bir bireyi doğal kaynaklara ve sağlıklı bir çevreye yoğun ilgisi bulunan, flora ve faunayı tanıyan, bunların sonuçlarının ayrımını doğal dünyada yapabilen ve yeteneklerini üretken olarak kullanabilen biri olarak tanımlamaktadır.

Varoluşçu Zekâ'yı ise insanoğlunun varoluşu ile ilgili sorulara karşı hassas olma ve bu soruları çözmeye çalışma becerisi ile açıklamaktadır. Bu sorular, "Dünyaya nasıl ve niçin geldik? Bilinç ne demektir? Ölüm var mıdır? Neden ölürüz? Bir başka insana neden âşık oluruz? Veya bir sanat dalına kendimizi neden adanırız?" gibi sorulardır.

Gardner (1999), *Intelligence Reframed: Multiple Intelligence for the 21st century* (Zihnin Çerçevesi: 21.yy için Çoklu Zekâ) adlı eserinde yeni yüzyılda en önemli hedeflerden birinin sadece farklı zekâlarımızı bir araya getirerek onları düzgün bir biçimde kullanmak olmadığını vurgular. Gardner, farklı insanların bir arada mutlu bir şekilde ve barış içinde yaşayabileceği bir dünyayı

yaratmak için zekâyla, ahlâkın nasıl bir araya getirilebileceğini de sorgulamamız gerektiğini düşünmektedir. Gardner ve arkadaşları ahlâk'ın tanımlayıcı olmaktan çok normatif olduğunu bu yüzden insanları bir tanım etrafında toplamanın zor olduğunu düşünerek, **Ahlâkî Zekâ'yı** tanımlamaktan çekinmiş ve bir zekâ olarak ortaya atmamışlardır. Ancak **üniversal bir ahlâkî kod'un olasılığını göz ardı edemeyiz**. Dünyanın hemen her yerinde hırsızlık yapmak, haksızlık etmek, başkalarının hakkına ve hukukuna saldırmak veya yalan söylemek kabul görebilecek davranışlar değildir. **Bireyi merkeze koyan, çağdaş demokrasilerin vazgeçilmez temel prensipleri olan demokrasiye, ifade ve tercih özgürlüğüne, hukukun üstünlüğüne ve herkese eşit olmasına inanmak, temel insan haklarına saygılı, çevreye ve çevremizdeki her türlü bitki ve hayvana karşı sorumluluk duymak ve duyarlı olmak, Ahlâkî Zekâ'nın da vazgeçilmezlerindedir**. Bütün bu nitelikleri bünyesinde barındıran ve bunlara sıkı sıkıya bağlı olan bireylerde de bu Zekâ'nın daha gelişmiş olduğu düşünülebilir. Bu tür nitelikler, çocukların eğitimleri süresince uygun aktivitelerle, tıpkı diğer zekâlarda olduğu, çalışılabilir ve bu niteliklerin bireylere kazandırılması ve kişiliklerinin bir parçası haline getirilmesine katkıda bulunulabilir.

İnsanlığın, 20.yy' da hatta ilk on yılını bitirdiğimiz 21. y.yılda şahit olduklarını göz önüne alırsak, Ahlâkî Zekâ'nın ne kadar gerekli olduğunu görürüz. Altan (2001), Ahlâkî Zekâ'nın yüzyılımızın en önemli zekâlarından biri olacağını öngörmektedir. **Pek çok, zeki ancak Ahlâkî Zekâ'sı yeterince gelişmemiş veya geliştirilmesine zamanında yardımcı olunmamış liderlerin, komutanların, yöneticilerin, dünyanın dört bir yanında insanların acı çekmesine, aç kalmasına ve yok olmasına sebep olduklarına şahit olduk, olmaya da devam ediyoruz**. Ruanda'da etnik katliama göz yumanların, yüz binlerce insanı vahşice öldürenlerin; Bosna'da kadın, çocuk, yaşlı demeden sırf dinleri farklı diye insanları acımasızca yok edenlerin; Filistin'de çoluk-çocuk, yaşlı, kadın binlerce insanı senelerdir acımasızca katledenlerin; düşünce, ifade, inanç özgürlüğünü ve insan onurunu hiçe sayarak her türlü hukuksuzluğa göz yumanların; insanlık dışı pek çok uygulamayı gerçekleştirenlerin zeki olmadıklarını düşünemeyiz! Sırf daha çok para kazanmak uğruna küresel krize sebep olan finans, banka ve sigorta sektörlerindeki aç gözlü yöneticilerin zeki olmadıklarını düşünebilir miyiz? Bütün bunlara sebep olanlarda zekâ spektrumundaki tüm zekâlar, özellikle de Sayısal ve Sözel Zekâ'lar, mevcuttu. Yeterli düzeyde gelişmemiş olan ise Ahlâkî Zekâ'ydı. **Yüksek erdemli, insan hak ve özgürlüklerine, inançlara ve tercihlere saygılı, demokrasiyi içine sindirmiş ve bir yaşam tarzı haline getirmiş, hukukun üstünlüğüne sonuna kadar inanmış insanları, sadece Sayısal ve Sözel Zekâ'larını besleyerek yetiştirmek mümkün değildir**.

Çoklu Zekâ Kuramı ve Eğitim

Amerika Birleşik Devletleri'nde 80'lerin başında başlayan ve istenilen seviyeye henüz ulaşamayan eğitim reformunun başarıya ulaşmasının mümkün olamayacağını, en azından çok zor gerçekleşeceğini, gerçekleşse de günümüz bireyinin ihtiyaçlarına ve toplumun beklentilerine cevap veremeyeceğini düşünen bir grup eğitimci arasında bulunan Gardner ve arkadaşları, bu problemi çözenin yolunun birey merkezli okullaşmadan geçeceğini öne sürmekte, bu amaçla kuramlar üretmekte ve değişik projelere katkılarda bulunmaktadır (Gardner, 1993).

Birey merkezli eğitimin iki önemli çıkış noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki; her bireyin farklı zekâ profillerine ve dolayısı ile farklı zihin yapılarına sahip olduğu bilindiğinden, eğitim sisteminin de bu farklılıklara cevap verecek şekilde oluşturulması gerektiği görüşüdür. İkinci çıkış noktası ise; artık geleneksel okul anlayışıyla hiç bir bireyin, bırakınız farklı alanları veya becerileri, bir konuyu dahi tam manasıyla öğrenemeyeceğinin anlaşılmasıdır. Bu bakımdan bireylerin zekâ profillerini dikkate alan ve bu yönde bireylerin eğitimdeki başarılarını en üst düzeye çıkaracak modellere ihtiyaç duyulmaktadır (Gardner, 1993).

Bu amaçla, Gardner (1993), okula yeni bazı rollerin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu rollerden ilki, **Değerlendirme Uzmanlığı**'dır. Geleneksel okul anlayışında güya öğrencilerin kuvvetli ya da zayıf yönlerini ve eğilimlerini ortaya çıkarmak için genellikle Sayısal ve Sözel Zekâ'ların irdelendiği ve düzenli olarak değiştirilen, geliştirilen standart veya standart olmayan testler verilmektedir. İlkokuldan, üniversiteye hatta lisansüstü seviyesine kadar tüm basamaklarda Sayısal ve Sözel Zekâ'ya hizmet eden benzer değerlendirme sistemleri kullanılmaktadır (Altan, 1999). Böyle olunca da Sözel ve Sayısal Zekâ öne çıkarılarak bu zekâları daha baskın veya daha gelişmiş bireylere avantajlar sağlanmakta, bir şekilde, diğer zekâları daha gelişmiş çocuklara haksızlık yapılmakta ve dolayısıyla bu bireylerin başarıları engellenerek sistemin dışında kalmalarına sebep olunmaktadır. Bu yüzden, artık zekâları ele alış bakımından daha adil, bireyin gelişimine uygun ve bireyin zekâ profili ile ilgili tavsiye edilen öneriler doğrultusunda hazırlanmış değerlendirmelerin yapılabilmesine imkân veren değerlendirme sistemlerine ihtiyaç vardır (Altan, 2002). **Aynı şekilde öğrenmediğimiz gün gibi açıkken, neden aynı şekilde değerlendiriliyoruz? Farklı Zekâ profillerini göz önünde tutan, performans tabanlı alternatif değerlendirme sistemleri artık eğitim sistemlerinin vazgeçilmez unsurları olmak zorundadır.** Kâğıt-kalem gerektiren geleneksel değerlendirme sistemlerini kullanmadan, bireylerin zekâ profillerini destekleyen çok daha anlamlı, pek çok değerlendirme yöntemi mevcuttur (Altan, 2002).

İkinci rol ise; tıpkı borsada müşterisi için en iyi, en avantajlı portföyü hazırlayan bir yatırım uzmanı gibi görev yapacak olan **Öğrenci-program Uzmanlığı**'dır. Bu uzmanın görevi öğrencinin zekâ profilini göz önünde tutarak hangi dersleri alması gerektiğini tavsiye etmektir. Bu amaçla programdaki materyal, değişik şekillerde ve değişik zekâlara cevap verecek şekilde oluşturulur. Öğrenme-öğretme biçemlerindeki farklılıklar ve bireysel zekâ profillerindeki farklılıklarından haberdar olduğumuz bir dönemde, artık bütün öğrencilere aynı materyali, aynı şekilde vermek ve öğrencilerin herhangi bir şeyi aynı şekilde öğrendikleri konusunda ısrarcı olmak doğru olmayacaktır (Altan, 1999).

Birey merkezli okula verilen üçüncü rol ise, **Okul-toplum Uzmanlığı** rolüdür. **Öğrenci-program** uzmanının, okul içinde öğrencinin yararına olan kararların alınmasına yardım etmesi gibi, **okul-toplum uzmanı** da, daha geniş bir alanda öğrencinin yararına olacak eğitim imkânlarını araştırır. **Okul-toplum Uzmanı**'nın temel görevi öğrencinin kendi zekâ profiline uygun mesleki ve mesleki olmayan rolleri keşfetmesindeki imkânları arttırmaktır. Uzman, bu görevi yerine getirmek için, her biri belli bazı zekâların karışımını içeren çıraklık, danışmanlık, toplum hizmetleri ve benzeri alanlardaki değişik öğrenme imkânlarına ait bilgileri toplar ve yeri gelince bu bilgileri aile ve öğrencilerle paylaşır (Altan, 1999).

Dikkat edilmesi gereken bir husus, bu roller düzeninde öğretmenin rolünde bir azalmanın veya değişikliğin düşünülmediğidir. Aksine, bu roller; öğretmenin kendi alanını daha iyi ve daha özgürce öğretebilmesi için ona zaman kazandırır. Tecrübeli öğretmenlerin de, uzmanlar gibi her bir öğrencinin farklı ihtiyacının iyi bir şekilde karşılanıp karşılanmadığını denetleme gibi bir sorumluluğu da olabilir.

Her çocuğun yine aynı konuları ancak farklı yollarla öğrenecekleri birey-merkezli bir eğitim sürdürüldüğünde, her öğrencinin kendi çizgisini bulacağı, kendini daha iyi hissedeceği ve belki de topluma daha faydalı birer birey olabileceği, mutlu bir ortamın oluşmasına yardım edilecektir. Sadece standart bir yeterliliğin bulunduğu, özellikle de **sadece bir grup zekânın ön planda tutulduğu bir ortamda, pek çok öğrencinin kendini yetersiz hissedeceği ve dolayısıyla sistemin dışında kalacağı kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Muhtemeldir ki, bu grubun içinde birçok dâhi de bulunacaktır.** Yıllardan beridir düzeltilmeye çalışılan ve bir türlü çözüm bulunamayan eğitim sorunları ile ilgili köklü bir vizyon değişikliği gerekmektedir. Bu kuramdan yararlanarak, böyle bir vizyon değişikliği acaba problemlere bir çözüm olabilir mi?

Çoklu Zekâ Kuramı ve Eleştiriler

Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı konusunda farklı problemler ve eleştiriler bulunmaktadır. Aslında Gardner'ın bizzat kendisi bazı temel konulara cevap vermiştir (1993, s. xxiii-xxvii; 1999, s. 79-114). Burada tartışmalarda ortaya çıkan üç temel eleştiri konusuna değinilecektir.

Eleştirilerden ilki Gardner'ın uyguladığı ölçütlerin yeterliliği hakkındadır. Örneğin, White (1998), Gardner'ın uyguladığı ölçüt konusunda sorunlar olduğunu ileri sürerek özellikle bireysel ölçüt hususunda sorunlar bulunduğu değinmiştir. Tüm zekâlar sembolik sistemler içerir mi? ölçüt nasıl uygulanacak? ve neden belli bir ölçüt gereklidir? White, bu sonuncu ve belirleyici olan temel sorunun cevabını Gardner'ın hiçbir yazısında bulamadığını belirtir. Aslında Gardner'ın kendisi burada sübjektif bir yargılamının olduğunu kabul etmektedir.

Gardner'ın zekâyı algılayışı bir bütünlük sağlamakta mıdır? Kabul etmek gerekir ki, zekâyı geleneksel olarak zekâ testleri tarafından etkili bir şekilde ölçülen bir şey olarak kabul eden araştırmacılar ve düşünürler için Gardner'ın çalışması her zaman çok problemlidir. Bu araştırmacılar farklı yetenekler arasındaki ilişkiyi gösteren ve genel bir zekâ faktörünün varlığını ileri süren azımsanmayacak orandaki araştırmaya dikkat çekmektedirler. Gardner (1993, s. xxiv), bu konudaki kanıtlara karşı çıkararak zekâların aslında nasıl bir ilişki içinde olduklarını bilmenin imkânsız olduğunu ileri sürmektedir.

Gardner'ın bu Kuramı oluşturmasını, kavramsallaştırmasını destekleyecek yeterli deneysel kanıt var mıdır? Gardner'ın çalışmalarına yapılan en yaygın eleştirilerden biri onun Kuramını geniş kapsamlı ve deneysel araştırmalardan çok kendi içgüdüleri ve muhakemeleri üzerine oturttuğu yönündedir. Hâlihazırda farklı zekâları belirlemek ve ölçmek için üzerinde iyice düşünülerek oluşturulmuş dört dördümlük bir test seti bulunmamaktadır. Gardner (1999:98), "Bir zamanlar, diğer zekâlardan bağımsız olarak ölçülebilen her bir zekâyı ait bir test oluşturmanın olanaklı olduğunu düşünmüştüm. Şimdi bu durumun ancak birileri tarafından her bir zekâ için farklı ölçütler geliştirilirse ve insanlar her bir zekâyı ölçmek için hazırlanılan bu yöntem ve materyalleri rahat bir şekilde kullanırlarsa gerçekleştirilebileceğine inanıyorum" demektedir. Ancak Gardner bu tür damgalamaya ve etiketlemeye yol açan genel bir test yöntemini desteklememektedir.

SONUÇ

Sadece Sayısal ve Sözel Zekâ göz önüne alınarak hazırlanan Zekâ testlerinin ve bu testlerin ışığında geliştirilen sınav sistemlerinin ve programlarının, yalnız kuramcıları değil, aynı zamanda eğitimcileri ve öğrencileri de bir çıkmaza sürüklediği çok açıktır. Bireylerin sınıflandırıldığı ve gelişmelerinin sınırlandırıldığı bir ortamda, Çoklu Zekâ kuramı; Zekâ'yı ölçmek, bireyleri sınıflandırmak ve gelişmelerini sınırlandırmak yerine, bireylerin yeteneklerini ortaya çıkarmalarına, geliştirmelerine ve eğitimcilerin de bu yönde değerlendirme yöntemleri ve farklı programlar oluşturmalarına yardım edebilir bir potansiyele sahiptir. Bunun başarılabilirliği de artık pek çok ülkede var olan Çoklu Zekâ okullarında görülmektedir.

Gardner'ın da vurguladığı gibi zekâ sınırlı sayıda değildir ve zamanla değişik zekâların varlığı ortaya atılacaktır. Ahlâkî Zekâ'da olduğu gibi tanımlama zorluğu yaşansa da ortak akılla ve genel kabul gören yaklaşımlarla bunun üstesinden gelinebilecektir. **Ahlâk konusu, geçmiş yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da ele alınmadan sorunların çözümü konusunda ilerleme sağlanabileceğini düşünmek anlamsız olacaktır.** Sadece düşünceler ve düşünceleri açıklayan zekâlar yoluyla sorunların çözümüne imkân olmadığı çok açıktır. Ahlâk'ın düşünceler yoluyla değil duygular yoluyla açıklanabildiği bilindiğine göre (Hume, 1741), **insanlığın sorunlarını çözmek için sadece düşüncelere yönelik olan zekâlarla değil, duygulara hitap eden zekâlarla da çalışılması gerekmektedir.** İnsanların daha merhametli olmasının kaynağı olabilecek Ahlâkî Zekâ'nın daha az

geliştiği bireylerin, Sayısal ve Sözel Zekâ'ları ne kadar gelişmiş olursa olsun insanlığa katkı yönünde eksik kalacakları açıktır. **Merhamet Eğitimi ve özellikle A.B.D.'de pek çok eyalette beş binden fazla okulda ders olarak okutulan ve Türkiye'de de son yıllarda sıklıkla dile getirilen Değerler Eğitimi konusu da ayrı bir derse gerek kalmadan Çoklu Zekâ Kuramı şemsiyesi altında ve özellikle Ahlâkî Zekâ çerçevesinde ele alınabilir.**

Çoklu Zekâ Kuramının temel felsefesi, bütün zekâların herkes de mevcut olduğu ancak profillerimizin farklı olduğudur. **Bu zekâların her biri kendi ortamlarında ortaya çıkarılmalı, değerlendirilmeli ve uygun ortamlarda yine uygun aktivitelerle geliştirilmelidir.** Yılların birikimi olan, çözümsüz gibi görünen ve dolayısı ile toplumları rahatsız eden pek çok eğitim sorununa Çoklu Zekâ Kuramı ile çözüm bulmak hiç de uzak değildir. Bu Kuram sayesinde yorgun ve başarısız eğitim sistemlerine yeni bir soluk getirmekle kalınmayacak, insanlığın içine düştüğü sorunlar yumağına da bir çözüm kanalı açılmış olacaktır. Özellikle küresel sorunların Çoklu Zekâ Kuramı çerçevesinde derslerde ele alınması, gelecekte çok daha fazla duyarlı ve çözüm için çaba sarf edebilen nesillerin yetişmesine de olanak sağlayacaktır (Altan, 2010).

KAYNAKLAR

- Altan, M.Z. (1998). Ülkelerin Eğitim Çıkmazı: Amerika Birleşik Devletleri Örneđi. **Milli Eğitim**, 140, 29–35.
- Altan, M. Z. (1999). Çoklu Zekâ Kuramı. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 17, 105 – 111.
- Altan, M. Z. (2001). Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st century. A review article. **TESOL Quarterly**, 204–205.
- Altan, M. Z. (2002). Assessment for Multiple Intelligences. **Modern English Teacher**, 11(3), 5660.
- Altan, M. Z. (2010). Teaching Global Issues Through Intercultural Communication, Critical Thinking and Multiple Intelligences, **Modern English Teacher**, 19(1), 60–64.
- Gardner, H. (1983). **Frames of Mind: The theory of multiple intelligences**. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1993). **Multiple Intelligences: The Theory in Practice**. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (November 1995). Reflections on Multiple Intelligences: Myths and Messages. **Phi Delta Kappan** 77 (3), 200–203, 206–209.
- Gardner, Howard. (1999). **Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century**. New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1995). **Emotional Intelligence (Why it can matter more than IQ)**. New York: Basic Books.
- Hume, David. (1741). **An Enquiry Concerning of Principles of Morals**. (Ahlak, Çev.: Nil Şimşek). Dergâh, 2010.
- Kornhaber, M.L. (2001). "Howard Gardner" in J.A. Palmer (Ed.) **Fifty Modern Thinkers on Education: From Piaget to the present**. London: Routledge.
- White, J. (1998). **Do Howard Gardner's multiple intelligences add up?** London: Institute of Education University of London.
- [Zemeckis](#), R. (1994). **Forrest Gump**. Paramount Pictures.